

BİR İSTİHBARAT MERKEZİ HİKAYESİ: ABD'NİN TAHRAN BÜYÜKELÇİLİĞİ

Büyük güçlerin Soğuk Savaş dönemindeki rekabetinde hep göz önünde olan istihbarat merkezleri vardır. Roma, Berlin, Havana ve İstanbul gibi. Özellikle SSCB ve Batı arasındaki büyük mücadelede bu merkezlerdeki diplomatik personel ve istihbaratçıların önemli rolü vardır.

Dr. Ahu Özyurt

Büyük güçlerin Soğuk Savaş dönemindeki rekabetinde hep göz önünde olan istihbarat merkezleri vardır. Roma, Berlin, Havana ve İstanbul gibi. Özellikle SSCB ve Batı arasındaki büyük mücadelede bu merkezlerdeki diplomatik personel ve istihbaratçıların önemli rolü vardır. Gerilim ve çatışmaya dönüşmemeye durumu arasındaki dengeyi burada görev yapan kritik insanlara borçluyuz. Türkiye Soğuk Savaş döneminde özellikle 1970'li yıllarda büyük karşı istihbarat faaliyetlerinin hedefi olmuş ve 1980 darbesine giden süreç özellikle ABD'nin Ankara Büyükelçiliği açısından özeleştirici yapıldığını gerektiren bir dönemdir.

Ama bu yazının konusu çok daha uzun süre dünya gündeminde kalan ve teknik olarak da hala kapalı olan ABD'nin Tahran Büyükelçiliği. 2013 yılının ağustos ayında Hasan Ruhani'nin yemin töreni için, çalıştığım CNN Türk adına kameramanım Emre Kınacı ile birlikte gittiğimiz Tahran'da, yıllardır kapalı olan bu binayı görüp dışarıdan bir iki kare çekebilir miyiz diye düşünmüştük. Beklediğimizden fazlasına kavuştuk. İran Kültür Bakanlığı'ndan yetkililer hep yaptıkları gibi son dakikaya kadar bizi izleyip, Türkiye'ye dönmemize saatler kala Elçiliğin kapı-

1 Dr. Ahu Özyurt, Gazeteci.

"Türkiye Soğuk Savaş döneminde özellikle 1970'li yıllarda büyük karşı istihbarat faaliyetlerinin hedefi olmuş"

larını bizlere açtılar. **İçeride görebildiklerimizi CNN Türk için haberleştirmiştim. Ama arşivden silindiğini üzülerek görüyorum. Hürriyet Daily News için hazırladığım haber ise hala okunabilir durumda.**

İçeride görme şansı bulduğumuz en önemli noktalardan biri, İran İslam Devrimi'nin ilk yıllarında özellikle solcu öğrenci grupların ve devrim yanlılarının bir numaralı hedefi haline gelen Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nin, özellikle Şah döneminin en önemli dinleme merkezlerinden biri haline geldiğiydi. Elçilikte çok sofistike, 1970'lerde bile var olduğunu gördüğümüzde şaşırdığımız dinleme cihazları, göz retinası, ağırlık sensörü ile açılan belge, kasa ve kripto gönderme odaları ile devasa bir arşiv bulunuyordu. Genç İran'lı rehberimizin bize biraz da dalga geçercesine gösterdiği sahte pasaport üretim odaları vs. bir yana, ABD Büyükelçiliğinin Tahran'da aslında İslam devrimi konusundan çok İngilizlerin petrol imtiyazları, Şah ile ilişkiler ve olası Sovyet müdahalesini takip ettiğini gözlemleme şansı bulduk. Elçiliğin içine geçmeden biraz siyasi perspektif vermekte fayda var.

Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin

1950'lerden itibaren İran konusundaki tek meselesi, Sovyet etkisi ve Ortadoğu'daki diğer petrol üreten ulus devletlerin de komünist olabilme ihtimaliydi. Stephen Kinzer'in Dulles Kardeşler kitabında yazdığı gibi Başkan Eisenhower aslında dönemin sol eğilimli İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın devrilmesine çok da sıcak bakmıyordu.² 4 Mart 1953 tarihli Ulusal Güvenlik Toplantısı'nda İran halkını kazanmayı tercih edeceğini söylemişti ve asıl aktör olan İngiltere ile Musaddık hükümeti arasında bir anlaşma olmasını istiyordu. Ama Dulles kardeşlerin tehdidi tanımlamadaki geniş çerçevesi Başkan Eisenhower'ı "Ajax Operasyonu" adı verilen Musaddık'a karşı darbe girişimini desteklemeye yöneltti. Kinzer'in kitabında tarihçi Richard Immerman'ın belirttiği gibi, Sovyet müdahalesi aslında göz ardı edilebilirdi ama ABD (Yani aslında CIA) ve İngiltere (Yani MI6) İran'daki yerel milliyetçiliği komünizmden ayırt edememişti.³

Musaddık'ın devrilmesi ile başlayan siyasi dönüşümde İngiltere'nin hedefi BP'nin Basra Körfezi'ndeki petrol imtiyazlarını korumaktı. ABD'nin önceliği ise ne pahasına olursa olsun "Kızıl tehdidi" Ortadoğu'ya sokmamak, Akdeniz ve çevresinde yaygınlaşan sol akımları (Buna Yunanistan, İtalya ve Türkiye'yi de dahil etmek gerekmektedir) sert bir yöntemle bertaraf etmektir. Benzeri bir politikanın dünyanın en kalabalık Müslüman coğrafyası olan Endonezya'da nasıl kullanıldığını öğrenmek için **The**

Jakarta Method ⁴ isimli kitabı mutlaka okunmalıdır.

Musaddık'ın devrilmesine giden süreci ve Ajax Operasyonu adı verilen darbe girişimini ABD yönetimi tam da bizim İran Büyükelçiliğini ziyaret ettiğimiz ve haberini hazırladığımız haftalarda, Ağustos 2013'te itiraf etmiş ve İran halkından [özür dilemiştir](#). Ulusal Arşivlerdeki bütün yazışmalar, bir kısım kriptolar ve telgraflar ABD tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Peki Tahran Büyükelçiliği'nin bir Türk basın organına (ABD merkezli bilinen) açılması İran – ABD arasındaki diplomatik kanalların çalışmasında etkili olmuş mudur?

İran ve ABD bütün teknolojik ilerleme ve dijital imkanlara karşın hala HUMINT adı verilen insani istihbaratın temel kaynak olarak kullanıldığı ülkelerdir. İki ülkenin istihbarat birimleri arasında İslam Devrimi öncesinde çok kuvvetli bir iş birliği ve "birbirinin dilinden anlama" refleksi bulunmaktadır. İran, ABD'ye göstermek istediği ya da yapılmasını istediği bir şey için batılı ülkeler gibi davranmadan da yol alabileceğini bilmektedir. İran'ın acelesi yoktur ve ABD'nin bazı konularda kendi iç süreçlerinde "denge ve kontrol" gözetimiyle yürüdüğünü bilmektedir. İşte tam da bu nedenle, Tahran'daki ABD Büyükelçiliğini ABD'yi bilen ve iyi anlatabilen bir gazeteci ve saygın bir yayın kuruluşuna göstermek New York Times'a göstermekten daha mantıklıdır. Propaganda değil, iş yapma mesajı gön-

² Stephen Kinzer, Dulles Kardeşler, Profil Yayınları, 2013, s. 176

³ A.g.e. s. 177

⁴ Richard Bevins, The Jakarta Method: Washington's Anticomunist Crusade and the Mass Murder Program that Shaped Our World, Public Affairs, Perseus Books, 2020.

dermektir amaç.

Kapısından girdiğimiz anda neredeyse çalışmaya hazır bir Elçilik binası ile karşılaştık. Klasik mermer antrenin sağında vize bankoları, bekleme alanında tertemiz hatta naylonları ile korunan koltuklar, üst kata çıkan merdivenlerde elbette “Kahrolsun Siyonist Rejim” yazan grafipler ve Filistin meselesini anlatan duvar resimleri, gazete kupürleri yer alıyordu. İran yönetiminin ABD’ye en azından “Günün birinde döneceksiniz, o zaman bu binanın sağlam olduğunu bilin” mesajı verdiğini görmüş ve ABD’nin İstanbul Başkonsolosluğu yetkililerine de görüntüleri izletmiştik.

Üst katta, öğrencilerin Elçiliğe yaptığı baskın sonrası 444 gün rehin tutulan ABD Elçilik personelinin resimleri, birlikte yenen yemeklerden fotoğraflar, dinleme cihazları, kripto cihazları, evrak imha makineleri, sahte pasaport yapma düzenekleri vardı. Ama bir yandan da ABD’nin o dönemde bile sahip olduğu ileri teknolojik cihazlar da tertemiz ve çalışır halde tutulmuştu. Bizi gezdiren ve Türkçe de konuşan İran’lı mihmandarlarımızdan biri elektrik prizlerini göstermiş ve “Her ay ben bunları kontrol etmeye geliyorum, çalışır halde olduklarını bilsinler” demişti. Elbette her odada, her koridorda ABD karşıtı propaganda resimleri, fotoğrafları, yerde üzerine basılması gereken ABD bayrakları da vardı ama pek çok eşya 40 yıl önce bırakıldığı gibi duruyordu. Odalar biraz dağıtılmıştı, epeyce mizansen de vardı ama sonuçta ABD’nin İran’daki varlığını temsil eden tek mekan sağlam ve ayakta idi. Bahçesinde, düşmüş bir ABD helikopteri sergileniyordu, teslim olmuş bir ABD askerini temsil eden bir heykel konmuş, Özgürlük Anıtı ile dalga geçen bir başka heykel de karşısına konmuştu ama aynı zamanda çimleri biçilmiş, giriş çıkışları tertemiz, gülleri budanmış bakımlı bir diplomatik misyon görüntüsü veriyordu.

Şaşırtıcı derecede iyi durumdaki Elçilik binası ya da İran’lıların deyimiyle “Büyük Şeytanın Casusluk Merkezini” gezdiren Aslan isimli gence Ben Affleck’ in ünlü **ARGO filmini sorduğumda, “Oldukça gerçeğe yakın, hatta iyi bir film bile diyebilirim. Ama öğrencileri rejimin kuklası gibi göstermiş, o kısım olmamış”** diye yanıt vermişti. Şahsi favorisinin “Recep İvedik” filmi olduğunu duyunca bir kez daha şaşırmıştık.

Çıkarken çok dostane bir tonla içeriği ABD’lilere göstermemizi İran’lı mihmandarımız kendisi rica etmişti. **“Burası Libya değil. Bilsinler. Büyükelçiliklerini yakıp yıkmadık”** demişti. Bu cümle benin gözümde hala ABD-İran ilişkilerinde karşılıklı saygı ya da devlet gücünün, açık istihbaratın simgesidir. İşte bu nedendir İsrail kıyameti de koparsa Washington, İran’la nasıl muhatap olacağını çok net bilmektedir. Nükleer güce sahip olmak, bazı durumlarda ülkelerin elini kolunu bağlamaktadır ve Obama yönetimi İran’ı “sorumlu denetime” davet ederken, diplomatik ilişkilerin eninde sonunda yeniden kurulacağı politikasıyla hareket etmiştir. Gazze’de son dönemde yaşanan trajedi, Husi’lerin Kızıldeniz’deki etkinliği de göstermiştir ki, İran ve ABD arasında iletişim kanalları aslında tahmin edilenden daha aktif çalışmaktadır.

Tahran’daki elçiliğin açılabilmesi ise tamamen İran rejiminin Filistin konusunda atacağı adımlara ve kadınlara tanıyacakları özgürlüklere bağlı olacaktır. Suudi Arabistan ile normalleşme süreci de bu adımların bir parçasıdır.

Ezcümle, yapay zekaya İran ve ABD arasındaki bütün krizleri yükleseniz ve “Elçilik açılır mı?” diye sorsanız muhtemelen yanıt bile veremeyecek; “Bu şartlar altında mantıksız bir soru” diyecektir. Oysa insani istihbarat ve diplomaside imkansız yoktur.